

Tiedonhankinta ja tiedonhallintataidot

Rissanen, Kaisa: Opiskelijat terveydenhuoltoalan tietoa etsimässä: case-tutkimus Tampereen terveydenhuolto-oppilaitoksesta. Tampere: Ammattikasvatushallinnon koulutuskeskus, 1994. - (Ammattikasvatushallinnon koulutuskeskuksen julkaisuja 1/1994).

Kaisa Rissanen informaatiotutkimuksen pro gradu -työ terveydenhuoltoalan opiskelijoiden tiedonhankinnasta ja tiedonhallintataidoista on selvästi keskittösä parempi tutkielma. Ammattikasvatushallinnon koulutuskeskus on työn julkaistessaan nostonut sen laajempien lukijapiirien ulottuville. Rissanen tutkielma on positiivisessa mielessä koulukirjamainen johdatus käyttäjäkeskeisen tiedonhankintatutkimuksen perusajatuksiin sekä esimerkki siitä, miten näitä ajatuksia on mahdollista soveltaa empiiristä tutkimusta tehtäessä. Tutkielman toivoisi löytävän tiensä erityisesti käytännön kirjasto- ja informaatiopalvelutehtävissä työskentelevien käsiin. Siihen tutustumalla voi mm. saada inspiroivia virikkeitä oman kirjaston käyttäjäkunnan tiedonhankinnan tutkimiseen.

Rissanen tutkielman kantava käsite on tiedonhallintataidot (information skills). Tiedonhallintataitoja määrittellessään hän nojaa Eisenbergin ja Berkowitzin kehittämään prosessimalliin, jossa tiedonhallintataidot eriytetään kuudeksi tiedonhankintaprosessin eri vaiheessa aktualisoituvaksi taitolajiksi. Rissanen rajaa tutkielmansa viitekehystä siten, että keskittyy vain kolmeen tiedonhankintaprosessin alkupuolella tarvittavaan taitolajiin (tehtävän määrittelyyn, tiedonhankinnan strategioihin sekä tiedonlähteiden paikannukseen ja hankintaan) jättäen tiedon käytön, synteesin teon ja tiedonhankintaprosessin arvioinnin tarkastelun ulkopuolelle. Tämä rajaus ei ole ongelmaton, sillä sen vuoksi tiedonhankintaprosessin loppupuolelle painottuvien hyvin keskeisten tiedonhallintataitojen analyysi jää tutkielmassa vain vähäisten mainintojen asteelle. Rajauksensa vuoksi Rissanen tuntuu keskittyvän pikemminkin tiedonhankinta- kuin tiedonhallintataitojen analyysiin.

Rissanen korostaa tutkielmassaan, ettei hänen tarkoituksensa ole eritellä opiskelijoiden tiedonhallintataitoja sinänsä, vaan "sitä, miten ne konkretisoituvat toimintana erityyppisten opiskelutehtävien yhteydessä tiedontarpeiden tunnistamisena ja tiedonhankintakäyttäytymisenä" (s. 7).

Tämä ratkaisu on perusteltu, sillä tiedonhallintataitojen analysointi ilman, että tarkastellaan niiden esiintymistä arkipäiväisissä tiedonhankintaprosesseissa, on abstraktisuudessaan lähes mahdoton tehtävä. Rissanen jäsentää analyysiaan vielä lisää siten, että tarkastelee eri alaluvuissa opiskelijoiden tiedonhankintaa yhtäältä tietopuoliseen luento-opiskeluun sekä toisaalta kliiniseen harjoittelutyöhön liittyen. Jäsennys on kohtalaisen onnistunut, vaikka analyysiosuutta lukiessa välillä hiipiikin mieleen kysymys siitä, olisiko opiskelijoiden tiedonhallintataidoista saatu täsmällisempi käsitys, jos niitä tarkasteltaessa olisi keskitytty esim. pelkästään opinnäytetyötä varten tehtävään tiedonhankintaan. Rissanen tutkielmassaan noudattama ratkaisu toimii kuitenkin melko luontevasti ja jäsennykseensä nojautuen hän kykenee antamaan laaja-alaisen yleiskuvan terveydenhuoltoalan opiskelijoiden tiedonhankintakäyttäytymisestä.

Rissanen tutkielman parhaaseen antiin kuuluu analyysi oppilaitoksen organisaation ja sen tarjoaman opiskelijaroolin vaikutuksesta tutkittavien tiedonhankintaan. Hän mm. osoittaa, miten useita vuosia kestävä opettajakeskeinen luento-opetus passivoi opiskelijoita rooliin, johon "ei kuulu itsenäisen vastuun ottaminen opinnoista" (s. 38). Opetus on myös pirstaleista ja nopeasti etenevää, minkä vuoksi itsenäiselle tiedonhankinnalle ei juuri jää kireän opinto-ohjelman puristuksessa aikaa ja/tai mahdollisuuksia. Kliinisen harjoittelun luonne puolestaan pakostakin aktivoi opiskelijaa, sillä siinä esiintyvät ongelmat edellyttävät ratkaisua tässä ja nyt, eikä tiedonhankintaa voi näin ollen kovin helposti laiminlyödä tai siirtää tuonemmaksi. Opiskelijoiden kliinisten harjoittelujaksojen aikainen tiedonhankinta on lähinnä kyselemistä sairaalassa ammatikseen työskenteleviltä henkilöiltä. Keskeinen suullisen tiedonhankinnan ongelma liittyy sairaalahierarkiaan, jonka murtaminen siten, että opiskelija uskaltautuisi kysymään lääkäriltä itseään askarruttavia asioita, koetaan varsinkin opintojen alkuvaiheissa hankalaksi. Nostaessaan esille tiedonhankintaa määrittäviä kontekstuaalisia tekijöitä Rissanen erottuu edukseen angloamerikkalaisesta informaatiotutkimuksen valtavirrasta, jossa näkökulma yksilön tiedonhankintaan on pääsääntöisesti ollut abstraktin kognitiivinen.

Tutkielmansa loppupuolella Rissanen toteaa saamiensa tulosten viittaavan siihen, ettei opiskelijoiden "tiedonhallintataitojen kehittämistä ole huomioitu opetusta toteutettaessa" (s. 61). Ainakaan Rissanen tutkimushaastattelujen suorittamisen ai-

koihin (keväällä 1993) eivät muodikkaat opiskelijoiden omaa aktiivisuutta korostavat opetusmenetelmät olleet terveydenhuollon koulutuksessa edenneet juuri opetussuunnitelmissa esiintyviä julkilausumia pidemmälle. Opetussuunnitelmia on usein helpompi muuttaa kuin oppilaitosten organisaatiokulttuureja ja niihin syvään juurtuneita opetuskäytänteitä. Kriittistä jatkotutkimusta Rissasen avaamalla urilla tarvittaisiinkin lisää, jotta saataisiin selville, vaikuttavatko opetussuunnitelmien painopisteiden muutokset todellakin käytännön opetustyöhön, vai jäävätkö termit "oppilaskeskeinen opetus", "oppimaan oppiminen" ja "tiedonhallintataitojen opetus" vain julkisessa keskustelussa taajaan toistetuiksi hokemiksi, joiden kosketus reaali maailmaan on lähinnä retorinen.

Kimmo Tuominen

LISR – Ykköslehlien tuntumassa

Yhdysvalloissa julkaistava LISR (Library and Information Science Research: An International Journal) näyttää viime vuosina vakiinnuttaneen asemansa kirjasto- ja informaatiotutkimuksen tärkeimpien lehtien joukossa. Tämä oletus saisi ilmeisestikin tukea mm. kartoituksista, joissa verrataan eri lehtien saamia viittauskertoimia (impact factors). Tätä katsausta laadittaessa näitä kertoimia ei tutkittu, koska tavoitteena oli laatia yleispiirteinen arvio LISRin luonteesta ja pohtia sen asemaa K & I-alan lehtien joukossa. Tämän arvioinnin pohjustukseksi kävin läpi LISRin tähänastiset 16 vuosikertaa, tosin suurimmaksi osaksi sisällysluettelujen avulla. Viime vuosien numeroita tutkin yksityiskohtaisemmin, pyrkimättä kuitenkaan systemaattiseen sisällönanalyysiin. LISR ei ole tämän arvion laatijalle uusi tuttavuus, sillä olen seurannut lehteä vuosikautia ja hyödyntänyt sen artikkeleita tutkimustyössäni.

LISRin julkaiseminen aloitettiin v. 1979 nimellä Library Research. Kustantajana oli (ja on edelleen) yhdysvaltalainen Ablex, joka tunnetaan myös informaatio- ja viestintätieteiden monografioiden kustantajana. Lehden nykyinen nimi Library and Information Science Research otettiin käyttöön v. 1983. Nimenmuutosta perusteltiin mm. sillä, että lehdessä oli alusta pitäen julkaistu muutakin kuin vain kirjastoihin liittyvää tutkimusta. Lehden päätoimittajana aloitti Melvin J. Voigt, jonka työtä

jatkoivat v. 1982–92 Jane Robbins. Vuonna 1993 LISR siirtyi kahden päätoimittajan (Co-editors) käytäntöön; näitä tehtäviä ovat hoitaneet ko. vuodesta lähtien prof. Peter Hernon ja apul.prof. Candy Schwartz. Lehdellä on lisäksi oma toimittajansa kirja-arvioita varten (Review editor). Koska LISR on kansainvälinen lehti, sen toimituskuntaan kuuluu jäseniä myös USA:n ulkopuolelta. Nykyisen toimituskunnan enemmistö on tosin vankasti pohjois-amerikkalaisten käsissä: jäsenistä seitsemän on USA:sta ja kaksi Kanadasta. Ainoa eurooppalainen on Mary A. Burke Irlannista. Muut toimituskunnan jäsenet ovat Hong Kongista ja Uudesta Seelannista.

LISR luonnehtii itseään tieteidenväliseksi aikakauslehdiksi, jonka kiinnostuksen kohteena on yhtäältä kirjasto- ja informaatiotieteen perustutkimus ja toisaalta tämän tutkimuksen tulosten käytännön sovellutukset kirjasto- ja informaatioalalla. Vaikka perustutkimukselle annetaan keskeinen asema LISRissa, lehti ei pyri esittäytymään yksinomaan yliopistotutkijoiden foorumina, vaan etsii lukijoita myös niiden joukosta, jotka työskentelevät K&I-alan käytännön tehtävissä.

Tutkimustulosten tunnetuksi tekemisen ja soveltamisen näkökohta nousi keskeisesti esille jo lehteä perustettaessa. Päätoimittaja Melvin J. Voigt huomautti Library Research -lehden avausnumerossa v. 1979, että melkoinen osa kirjastotutkimuksen tuloksista jää kirjastonhoitajien tietymättömiin Yhdysvalloissa ja muuallakin maailmassa, koska käytettävissä ei ole tälle asialle omistautunutta foorumia. Lehden nimellä Library Research haluttiin toisaalta viestittää, että kyseessä on tieteellinen julkaisu eikä esim. Library Journalin kaltainen ammattilehti. Uuden nimen Library and Information Science Research myötä lienee haluttu myös ottaa kriittistä etäisyyttä lehtiin, jotka jo nimensä perusteella assosioituvat tietentyypisten kirjastojen tutkimukseen (esim. College & Research Libraries tai The Journal of Academic Librarianship). LISRin lähimmäksi kilpailijaksi näyttäisi tässä valossa jäävän Library Quarterly, joka nimestään huolimatta julkaisee K&I-alan perustutkimusta. Lehtien ero on lähinnä se, että LISR on suuntautunut kilpailijaansa voimakkaammin yhteiskuntatieteisiin, Library Quarterly taas humanistiseen tutkimukseen, mm. kirjastohistoriaan. Library Quarterlyn lisäksi samoista lukijoista ja tilaajista LISRin kanssa kilpailevat mm. Journal of Librarianship and Information Science ja Library Trends sekä eräät tietohallinnon tutkimuslehdet.